

Wojciech Gotkiewicz*, Bartosz Mickiewicz**

EKOLOGICZNE CZYNNIKI I BARIERY ROZWOJU GOSPODARCZEGO TERENÓW NADMORSKICH W POLSCE

ECOLOGICAL FACTORS AND BARRIERS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF COASTAL AREAS IN POLAND

Słowa kluczowe: tereny nadmorskie, rozwój gospodarczy, bariery, świadomość ekologiczna.
Key words: coastal areas, economic development, barriers, ecological conscience.

The main aim of research works were to present ecological factors and barriers of economic development of coastal areas in Poland. That area is especially valuable from ecological point of view but it is also the sphere of intensive economic activity. The paper presents that many factors such as demographic changes, economy's restructuring, increase of life level and trade structure influence on coastal areas and cause its devastation. In many coastal areas mentioned above factors caused fast changes, which dramatically decreased profitable influence of coastal ecosystems and their long-term resistance for undesirable changes. The probability is still increasing that also climate changes will cause to strengthen of pressing for coastal ecosystems.

1. WPROWADZENIE

Na obszarach nadmorskich w Polsce za głównego sprawcę zagrożeń ekologicznych przyjmuje się gwałtowny rozwój turystyki, połowy i przetwórstwo produktów spożywczych, przemysł morski, a także rolnictwo, przede wszystkim nowoczesne, intensywne formy gospodarowania. Dużą rolę odgrywają również braki w świadomości ekologicznej mieszkańców tych terenów.

* *Dr hab. Wojciech Gotkiewicz, prof. UWM – Katedra Ekonomii Środowiska i Agrobiznesu, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, pl. Łódzki 2, 10-719 Olsztyn; tel.: 89 523 39 23; e-mail: wojciech.gotkiewicz@uwm.edu.pl*

** *Dr inż. Bartosz Mickiewicz, Katedra Rozwoju Obszarów Wiejskich i Gospodarki Żywnościowej, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie; ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin; tel.: 91 487 69 71-5 wew. 313; e-mail: bartosz.mickiewicz@e-ar.pl*

Obszar gmin nadmorskich Polski należy do cennych pod względem jakości zasobów środowiska przyrodniczego. Jednocześnie jest to obszar od dawna zdominowany przez działalność turystyczną, produkcyjną i usługową. Aktywizacja gospodarcza tych terenów spowodowała gwałtowny wzrost potencjalnych zagrożeń dla środowiska. Z jednej strony odznacza się ono wysokimi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi, z drugiej zaś – wyjątkową podatnością na degradację. Trzeba podkreślić, że częściowo w skład terenów nadmorskich w kraju wchodzi także obszary zaliczane do problemowych (zacończonych, peryferyjnych lub znajdujących się w depresji gospodarczej), co dodatkowo stwarza zagrożenie dla środowiska naturalnego. W tej sytuacji możliwość wykorzystania czynników ekologicznych przy realizacji strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gmin przez władze lokalne oraz określenie barier rozwojowych środowiska przyrodniczego staje się koniecznością. Przyczynią się one do zabezpieczenia przed zniszczeniem terenów ekologicznie cennych, istotnych dla dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski oraz krajów sąsiadujących.

Dla wielu osób możliwość mieszkania w pobliżu morza jest bardzo atrakcyjna. Wydawać się może, że wybrzeża pozostaną na zawsze niezmiennym bogactwem, tymczasem zniszczenia i nieodwracalne zmiany w ekosystemach postępują w niesłabnącym tempie. Obecne trendy wskazują, że zmiany w użytkowaniu gruntów na terenach nadmorskich są poważniejsze niż te obserwowane w innych regionach. Przykładowo: wzdłuż wybrzeży Europy przyrost powierzchni zabudowanych jest o jedną trzecią większy niż w głębi lądu. Zmiany te są spowodowane takimi czynnikami, jak: zmiany demograficzne, restrukturyzacja gospodarcza, wzrost standardu życia i ilości wolnego czasu, a także przez globalne struktury handlowe. W wielu obszarach nadmorskich wymienione czynniki spowodowały szybkie zmiany, które drastycznie obniżyły korzystny wpływ ekosystemów nadmorskich oraz ich długookresową odporność na zmiany niepożądane. Coraz większe staje się prawdopodobieństwo, że zmiany klimatyczne przyczynią się do nasilenia presji na ekosystemy nadmorskie.

2. CEL I METODY BADAŃ

Głównym celem badań omawianych w niniejszym opracowaniu jest poznanie możliwych szans, kierunków oraz występujących barier rozwoju obszarów nadmorskich występujących w Polsce i pozostałych krajach Unii Europejskiej posiadających własne wybrzeże. Niniejsze opracowanie oparto na analizie możliwości rozwojowych obszarów nadmorskich wykonanej na potrzeby realizacji projektu badawczego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W publikacji wykorzystano dostępną literaturę przedmiotu, materiały wewnętrzne Europejskiej Agencji Środowiska oraz własne obserwacje poczynione podczas przeprowadzanych badań terenowych. Badania terenowe zostały wykonane w latach 2008–2009, na terenie 26 gmin nadmorskich w Polsce.

3. WYNIKI BADAŃ

Tereny nadmorskie państw Unii Europejskiej posiadają wyraźną specyfikę rozwojową. Jest ona rezultatem ich znacznego zróżnicowania oraz dynamiki zachodzących zjawisk i procesów przyrodniczych, wynikających z nastawienia znacznej części gospodarki na korzyści płynące z nadmorskiego położenia oraz dostępu do zasobów i walorów morza. Na intensywnie zagospodarowanych i wykorzystywanych obszarach turystycznych problemy rozwojowe charakteryzuje zmienność sezonowa. Do problemów rozwojowych należą:

- rosnące uzależnienie gospodarki lokalnej od zewnętrznego popytu na nadmorskie walory rekreacyjne i usługi turystyczne;
- niewydolność infrastruktury technicznej, w związku z dużą liczbą turystów, obniżenie parametrów jakości środowiska przyrodniczego (możliwe przeciążenia pojemności sieci kanalizacyjnych, niebezpieczeństwo związane z nadmiarem odpadów stałych itp.);
- obniżanie walorów krajobrazowych i atrakcyjności osiedleńczej gmin turystycznych wskutek dzięki i bezplanowej zabudowy rekreacyjnej terenów sąsiadujących z plażami;
- w okresie sezonu odcinkowe skażenie bakteriologiczne wód przybrzeżnych i plaż, zaśmiecenie, hałas i spaliny;
- niszczenie ekosystemów brzegowych (np. wydmy) wskutek ekspansji zagospodarowania turystycznego i intensywnej penetracji przez turystów [Dutkowski 1999],
- na terenach położonych w głębi gmin intensywna produkcja rolna, istotnie wpływająca na stan środowiska przyrodniczego w nadmorskiej części rekreacyjnej (ścieki, nawozy powodujące eutrofizację wód).

Ekosystemy nadmorskie zapewniają społeczeństwu różnorodne korzyści. Dostarczają takich dóbr, jak żywność, drewno opałowe, zasoby energetyczne i produkty naturalne, a także stanowią bazę takich usług, jak turystyka i rekreacja. Ponadto, ekosystemy nadmorskie pełnią ważne funkcje regulacyjne i pomocnicze, np. przy stabilizacji linii brzegowej przed katastrofami, w ochronie przed katastrofami naturalnymi czy oczyszczaniu zanieczyszczonych wód.

Od lat siedemdziesiątych ekonomiści tworzą modele, za pomocą których poszukują ścieżki zrównoważonego i stabilnego rozwoju gospodarki z uwzględnieniem uwarunkowań ekologicznych [Poskrobko 1998]. Jakość życia jako nieodzowny element rozwoju społeczno-gospodarczego stała się podstawą dzisiejszych badań nad wpływem działalności człowieka na środowisko, ze względu na niepokojące zjawiska dotyczące nas wszystkich, np. ocieplenie klimatu. W obecnych warunkach także tereny nadmorskie, dla części społeczeństwa dalej kojarzące się z czystym i nieskażonym środowiskiem, w większym lub mniejszym stopniu w zależności od stopnia ochrony uległy zasadniczym przekształceniom.

W wieku XX w Polsce, podobnie jak i w innych nadmorskich państwach Europy, wybrzeża w coraz większym stopniu przejmowały rolę „wrót” dla światowego handlu i logistyki, ulegały stałemu rozwojowi, co prowadziło w rezultacie do osłabienia korzystne-

go wpływu ekosystemów. Trendy te są istotne także obecnie, ponieważ oddziaływanie ekosystemów stanowi znaczący procent ogólnej wartości gospodarczej obszarów nadmorskich. Od ich jakości np. zależą w dużym stopniu europejskie zasoby morskie; w razie zakłócenia naturalnych funkcji ekosystemów nadmorskich procesy ich degradacji będą stopniowo przyspieszać i wszelka pomoc ze strony społeczeństwa może okazać się spóźniona. Należy, bowiem pamiętać, że nowoczesne technologie w żaden sposób nie zastąpią funkcji naturalnych. Pomimo pewnych sukcesów większość obszarów nadmorskich należy do najslabiej rozwiniętych pod względem gospodarczym regionów Unii Europejskiej. W roku 1996 wśród 25 najslabszych gospodarczo regionów Unii znajdowało się 19 regionów nadmorskich. Podobnie rzecz ma się obecnie w rozszerzonej UE-27 [EEA 2006].

Rozwój lokalny może być zdefiniowany jako proces zmian gospodarczych, społecznych, kulturalnych i politycznych prowadzących do podnoszenia poziomu dobrobytu mieszkańców przez przeobrażenia od stanów mniej zaawansowanych do bardziej zaawansowanych i złożonych [Adamowicz 2003].

Do grup czynników warunkujących rozwój społeczno-gospodarczy terenów nadmorskich należy zaliczyć:

- czynniki o charakterze ekonomicznym – wielkość i efektywność zasobów ludzkich, rozmiary kapitału, zasoby bogactw naturalnych, poziom infrastruktury;
- czynniki o charakterze techniczno-organizacyjnym – postęp naukowo-techniczny, postęp w dziedzinie organizacji pracy i produkcji, postęp w dziedzinie rozwoju technologii;
- czynniki o charakterze społecznym – poziom oświaty i kultury, ochrona zdrowia i opieka społeczna, zabezpieczenia społeczne, zasady podziału dochodu narodowego;
- czynniki o charakterze ekologicznym – stan środowiska przyrodniczego na danym terenie, „ekologiczna atrakcyjność” dla turystów, świadomość ekologiczna mieszkańców, źródła potencjalnych zagrożeń dla środowiska [Bugajski 2006].

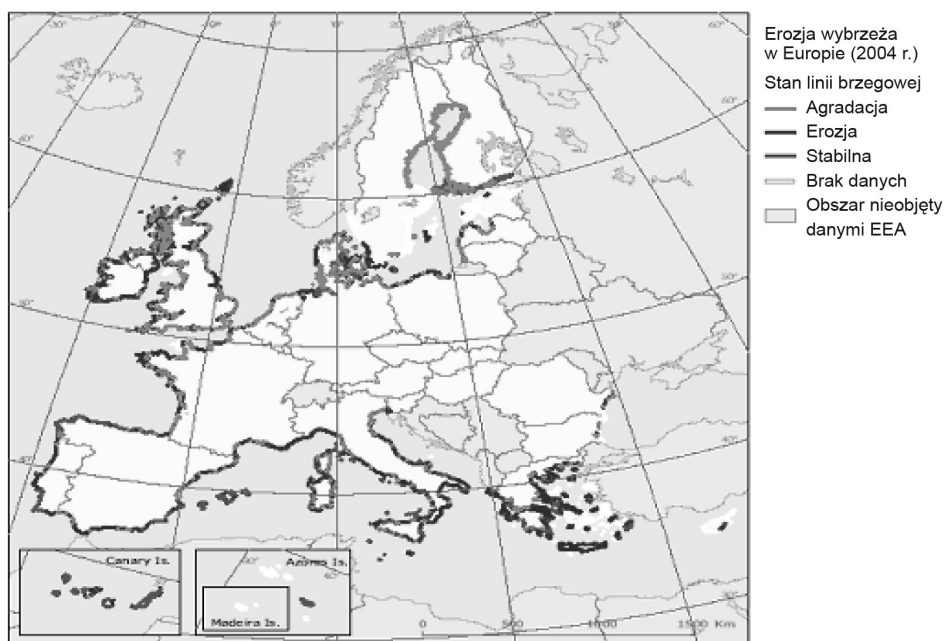
Z ekologicznego i ekonomicznego punktu widzenia najbardziej istotne staje się zrozumienie i opis związków środowiska przyrodniczego z gospodarką, gdzie środowisko stanowi bezpośrednie źródło energii, niektórych środków i przedmiotów pracy oraz środków konsumpcji oraz odbiornik odpadów produkcyjnych i konsumpcyjnych, warunkuje także produkcję rolniczą, leśną i rybacką, określa możliwości rozwoju transportu oraz wpływa na zdrowie człowieka. Środowisko przyrodnicze nie jest więc sumą poszczególnych komponentów, ale powstaje w wyniku występowania związków i relacji pomiędzy nimi [Bernaciak, Gaczek 2001].

Środowisko przyrodnicze pełni wiele różnorodnych funkcji, które są określane także jako użyteczności. Ze względu gospodarczo:

- stanowi źródło pozyskiwania surowców i energii wykorzystywanych w procesach produkcyjnych i konsumpcyjnych,

- zapewnia przestrzeń geograficzną, pole działalności gospodarczej, miejsce zamieszkania czy wypoczynku,
- stymuluje, neutralizuje i pochłania uboczne skutki oraz produkty działalności gospodarczej człowieka – oczywiście do pewnego poziomu, którego przekroczenie spowoduje niezdolność ekosystemu do odnowy.

Wymienione funkcje środowiska są względem siebie konkurencyjne, co najbardziej widoczne staje się między funkcjami biologicznymi a gospodarczymi. Nadmierne zanieczyszczenie środowiska w trakcie eksploatacji surowców mineralnych, jak również w procesach ich przetwarzania może znacząco ograniczyć pełnienie funkcji biologicznych [Żylicz 1998].

Źródło: EEA 2006.

Rys. 1. Erozja wybrzeży w Europie, stan na 2004 r.

Fig. 1. Coastal erosion in Europe, state in 2004

Każdy ekosystem ma swoją własną pojemność asymilacyjną, ale jeżeli zostanie ona przekroczona, to może dojść do degradacji samego ekosystemu lub nawet do jego zniszczenia. O zanieczyszczeniu środowiska jako barierze wzrostu gospodarczego można mówić, jeżeli:

- wielkość emisji i w konsekwencji emisji określonych polutantów w skali badanych obszarów (kraj, region, obszar ekologicznego zagrożenia itp.) osiągnie poziom, który niebezpiecznie wpływa na zdrowie człowieka, klimat, przyrodę żywą, glebę i wodę;

- spowodowane emisją różnych polutantów zanieczyszczenie poszczególnych komponentów środowiska uniemożliwia lub znacznie utrudnia, poprzez spadek ogólnej efektywności gospodarowania, dalszy rozwój gospodarki [Fiedor 2002].

Bariery ekologiczne utrudniają normalny przebieg procesów produkcji i konsumpcji. a w skrajnych sytuacjach wręcz je uniemożliwiają. Bariery te mogą przybierać postać:

- absolutnego (w sensie Malthusa) lub względnego (w sensie Ricarda) wyczerpywania się zasobów podstawowych surowców czy nośników energii;
- absolutnego lub względnego wyczerpywania się zasobów podstawowych komponentów środowiska przyrodniczego;
- zanieczyszczenia poszczególnych komponentów środowiska w stopniu uniemożliwiającym lub znacznie ograniczającym dalsze funkcjonowanie gospodarki, lub powodującym straty w poziomie dobrobytu w takiej skali, że przyrost tego dobrobytu wskutek wzrostu konsumpcji czy produkcji materialnej jest mniejszy od spadku dobrobytu z tytułu pogarszającej się jakości środowiska [Czaja, Becla 2002].

Obecnie bariery ekologiczne straciły swój wyłącznie teoretyczny charakter, a stały się rzeczywistym problemem wielu społeczeństw i regionów.

Oddziaływanie wymienionych zanieczyszczeń wywołuje liczne szkody w wielu sektorach gospodarki: np. w przemyśle są to straty związane z przyspieszoną korozją maszyn, w transporcie – przyspieszone zużywanie się infrastruktury i środków transportu, w rolnictwie – obniżone plony i konieczność dokonywania dodatkowych zabiegów agrotechnicznych, a w gospodarce leśnej – obniżoną produktywność drzewostanów i gruntów leśnych.

Pozostałe zanieczyszczenia wód, gleb, przestrzeni również powodują takie zmiany w środowisku, które oddziałują negatywnie na możliwości produkcyjne i konsumpcyjne podmiotów gospodarczych. Bariera ekologiczna wzrostu gospodarczego, która dotyczy zanieczyszczenia (degradacji) podstawowych komponentów środowiska – powietrza, wód, przestrzeni – ma charakter względny. Względność ta polega na tym, że przy bardzo ograniczonej już wskutek osiągniętego poziomu degradacji zdolności środowiska do asymilacji i rozkładu wprowadzanych zanieczyszczeń, teoretycznie zawsze jest możliwy taki poziom działalności ochronnej, że bieżąca wartość emisji będzie się mieścić w ramach niskiej, środowiskowej pojemności asymilacyjnej. Społeczeństwa, które cechuje wyższy poziom rozwoju gospodarczego, wykazują coraz większą gotowość do przeznaczania części zasobów ekonomicznych na przeciwdziałanie ekologicznie negatywnym skutkom rozwoju gospodarczego. Inwestycje ochronne mają za zadanie zabezpieczać osiąganie równowagi ekologicznej w procesie wzrostu gospodarczego [Fiedor 2002].

Rozwój gospodarczy Polski, jak i każdego innego kraju, wywołuje poważne zmiany w środowisku przyrodniczym. Zmiany te najbardziej są widoczne na obszarach o dużej koncentracji przemysłu i ludności, gdzie w sposób najbardziej odczuwalny zwiększa się zanieczyszczenie wody, powietrza i gleby. Następuje dewastacja obszarów leśnych i upraw rolnych, występują problemy związane z zagospodarowaniem odpadów komunalnych i prze-

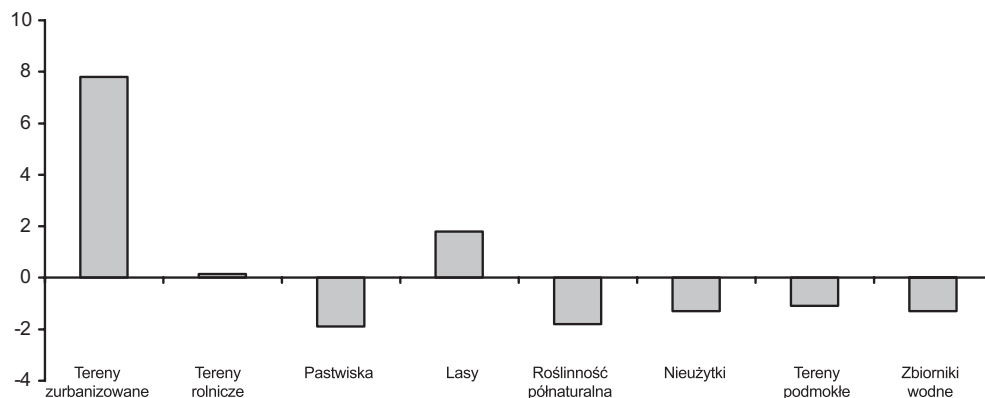
mysłowych. Zmiany te nie ominęły również terenów nadmorskich. Wzrost gospodarczy, wzrastający stopień zamożności społeczeństwa czy wreszcie wstąpienie Polski do Unii Europejskiej i większy napływ turystów zagranicznych, spowodowały z jednej strony wzrost zagrożeń ekologicznych i powstawanie barier rozwojowych, a z drugiej zmusiły władze nadmorskich gmin do poszukiwania takich czynników rozwoju, które pozostają w zgodzie z ochroną środowiska przyrodniczego.

Szczególna sytuacja występuje na obszarach prawnie chronionych. Parki narodowe i krajobrazowe, zgodnie z opinią autorów wielu publikacji, w dużej części należą do obszarów problemowych nie tylko ze względów środowiskowych, ale także społecznych i ekonomicznych [Kisiel, Marks-Bielska 2003; Łojewska-Adamczyk, Łojewski 2003]. Na tych terenach dochodzi do wielu konfliktów, będących efektem sprzecznych interesów różnych podmiotów gospodarczych w określonej przestrzeni. Nasilenie konfliktów następuje, jeżeli dany obszar w przestrzeni przydatny jest do lokalizacji wielu funkcji, bądź posiada wyjątkowe walory dla użytkowników [Jewtuchowicz, Wiśniewska 1994], co jest cechą charakterystyczną obszarów nadmorskich w Polsce.

W Unii Europejskiej, jak dotąd, rozwój terenów nadmorskich opierał się na restrukturyzacji gospodarczej i był osiąganym głównie za sprawą turystyki i powiązanego z nią boomu w budownictwie, zwłaszcza w obszarach położonych nad Morzem Śródziemnym i Atlantykiem. W innych regionach pierwszeństwo dano restrukturyzacji rybołówstwa, spowodowanej dramatycznym spadkiem zasobów rybnych. Oprócz tego zwiększenie liczby portów i transportu morskiego doprowadziło do wzrostu znaczenia wybrzeży jako platform logistycznych. Jednocześnie rozszerzająca się zabudowa miejska, rozwój kurortów i portów oraz rozwój hodowli ryb wywierają bezpośredni wpływ na ekosystemy. Wpływ ten sięga dalej niż bezpośrednie konsekwencje w zanieczyszczeniu, procesie sedymentacji i zmian w dynamice wybrzeża.

Destrukcyjny charakter rybołówstwa, nadmierne wykorzystanie zasobów dna morskiego, zmiany klimatyczne i poziomu morza stanowią poważne zagrożenie dla nadmorskich siedlisk, takich jak grunty uprawne, tereny podmokłe oraz podwodne skupiska traw morskich. Ponadto, w regionach nadmorskich gęstość zaludnienia jest średnio o 10%, a w niektórych krajach aż o 50% większa niż w głębi lądu. Jeszcze bardziej niepokojącym zjawiskiem w obszarach nadmorskich jest zabudowa obszarów naturalnych, postępująca szybciej niż wzrost gęstości zaludnienia. Ponieważ przemiany te są nieodwracalne, to właśnie w nich upatruje się jedno z głównych zagrożeń dla trwałości stref nadmorskich. Sektor mieszkaniowy (w wielu regionach przede wszystkim domy letniskowe), usługi i rekreacja są tu głównymi czynnikami, stanowiąc 61% ogółu terenów nadmorskich zajętych pod zabudowę. W przeszłości większość regionów nadmorskich była uważana za peryferyjne, dziś natomiast coraz częściej stanowią one przestrzeń o pierwszoplanowym znaczeniu dla rozwoju. W Europie w wielu regionach nadmorskich udział powierzchni zagospodarowanych przez człowieka przekracza 45% ogólnej długości pasa wybrzeża (tj. do 1 km od linii brzegowej). Najintensywniej użytku-

je się tereny przybrzeżne w obszarze Morza Śródziemnego (we Francji, Hiszpanii i w niektórych częściach Włoch). Gęsto zaludnione jest także atlantyckie wybrzeże Francji, leżące nad Atlantykiem regiony hiszpańskie – Kraj Basków i Huelva oraz duże fragmenty wybrzeża Portugalii i obszary nad morzem Bałtyckim, w tym także polskie tereny nadmorskie.

Źródło: EEA 2006.

Rys. 2. Zmiany w użytkowaniu gruntów w obrębie strefy 10 km od linii brzegowej w 17 krajach Unii Europejskiej w latach 1990–2000

Fig. 2. Changes in arable land use in 10 km sphere from the coastal line in 17 EU Member States in 1990–2000

Regionom przybrzeżnym zagrażają również zmiany klimatu. Wymienione wyżej różnorodne czynniki niezwiązane z klimatem naruszyły obecnie w dużym stopniu długookresową odporność ekosystemów nadmorskich, a więc i ich zdolność do pokonywania dodatkowych zagrożeń spowodowanych zmianami klimatu. Podobny poziom szybkiego rozwoju dotyczy nizin nadmorskich. Pomiedzy rokiem 1990 a rokiem 2000 przybyło 1900 km² terenów zagospodarowanych i tendencja ta się utrzymuje. W rezultacie wiele obszarów przybrzeżnych dotyka syndrom tzw. „brzegowego ścisku”, oznaczającego sytuację, w której liczne budynki i infrastruktura powstają w małej odległości od linii brzegowej, kosztem środowiska, tworząc zwykle bufor między morzem a lądem. „Ścisk” ten zwiększa podatność stref przybrzeżnych na zmiany klimatyczne i wzrost poziomu morza, zwłaszcza w czasie takich ekstremalnych zdarzeń, jak nagłe sztormy [EEA 2006].

Wszystkie wymienione powyżej czynniki powodują, że ekologiczne bariery rozwoju gospodarczego przyczyniają się do konkretnych, wyliczonych w jednostkach monetarnych strat dla dochodu narodowego bądź indywidualnego przedsiębiorcy. Zarówno na świecie, jak i w Polsce jest to zagadnienie szeroko analizowane na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat. Oszacowania sugerują, że straty spowodowane degradacją środowiska mieszczą się

przeciętnie w Polsce w granicach 10–15% dochodu narodowego. Zauważyć można w tym zakresie pewne rozbieżności, ponieważ minimalne wartości są rzędu 3%, maksymalne zaś dochodzą do 25% dochodu narodowego. W państwach zachodnich udział strat w produkcji krajowym brutto wynosi przeciętnie od 2,5% we Francji, poprzez 3% w USA do 11,6% w Niemczech [Kozłowski 2002].

4. PODSUMOWANIE

Przytoczone w publikacji dane obrazują, że ekologiczne bariery wzrostu gospodarczego, których konsekwencją są straty gospodarcze spowodowane degradacją środowiska to poważny problem zarówno Polski, jak i większości innych państw Unii Europejskiej. Dokonana analiza problemu upoważnia do wyciągnięcia następujących wniosków:

- 1) czynniki ekologiczne wyznaczają kierunek rozwoju terenów nadmorskich i decydują o specyfice tego rozwoju; obszary te są rozwijane zgodnie z zaostrzonymi wymaganiami dotyczącymi ochrony środowiska, co wymusza zawężenie prowadzenia działalności produkcyjnej i usługowej, ale także wpływa na znaczną poprawę stanu środowiska przyrodniczego; czynniki te, z jednej strony przyczyniają się do ograniczania możliwości rozwojowych „tradycyjnych” form gospodarowania (rybołówstwo, rolnictwo), z drugiej, przyczyniają się do szybkiego wzrostu działalności turystycznej;
- 2) bariery ekologiczne ograniczają normalny przebieg procesów produkcji i konsumpcji, a w skrajnych sytuacjach wręcz je uniemożliwiają; władze lokalne, jak i mieszkańcy terenów nadmorskich, powinni w swoich działaniach, wspólnie dążyć do ich eliminacji lub ograniczania, tak aby nie dopuścić do spadku zainteresowania przez potencjalnych turystów i inwestorów tymi terenami, z tytułu pogarszającej się jakości środowiska;
- 3) określenie czynników i barier ekologicznych w rozwoju społeczno-gospodarczym gmin nadmorskich jest istotne ze względów społecznych; realizacja ekologicznych strategii rozwoju przynosi wymierne korzyści finansowe dla całej społeczności, jest to szczególnie istotne na obszarach nadmorskich, gdzie możliwości uzyskania dochodu podlegają zmienności sezonowej i są w dużym stopniu ograniczone do miesięcy letnich;
- 4) pełne i efektywne wykorzystanie czynników oraz określenie barier ekologicznych powinno spowodować zwiększenie skali inicjatyw lokalnych w ochronie środowiska, co z kolei doprowadzi w najbliższej przyszłości do stworzenia lepszej diagnozy stanu środowiska i w rezultacie pozwoli racjonalniej korzystać z jego zasobów;
- 5) władze samorządowe nadmorskich gmin turystycznych powinny podjąć lepszą współpracę międzygminną w dziedzinie rozbudowy infrastruktury, planowania przestrzennego i ochrony środowiska; celem jest zrównoważenie przestrzenne i ekologiczne żywiłowego rozwoju działalności gospodarczych w zgodzie z Agendą 21 i zasadami zintegrowanego zarządzania strefą nadmorską;

- 6) konieczne jest wypracowanie strategii współpracy społeczności oraz władz lokalnych z administracjami oraz zarządcami obszarów prawnie chronionych na terenach nadmorskich; współpraca ta ma za zadanie pogodzenie działań konserwatorskich z prowadzeniem przyjaznych środowisku działań gospodarczych; obszary prawnie chronione powinny stwarzać szanse na aktywizację tych obszarów i raczej zaliczać się do czynników, a nie barier rozwoju społeczno-gospodarczego;
- 7) poznanie systemów przestrzennych, a w szczególności ekologicznie cennych terenów nadmorskich, jest szczególnie istotne przy podejmowaniu działań społeczno-gospodarczych w kontekście strategii zrównoważonego i trwałego rozwoju; uwarunkowania rozwojowe tych obszarów wynikają zarówno z potencjału społeczno-gospodarczego i zasobów naturalnych, jak i z obiektywnych uwarunkowań zewnętrznych kształtujących pozycję w całym regionie;
- 8) poprawa zarządzania wybrzeżami, zwłaszcza w odniesieniu do planowania przestrzennego, może przyczynić się do zmniejszenia wrażliwości stref przybrzeżnych na skutki zmian klimatycznych; w niektórych państwach powstają obecnie krajowe strategie dotyczące adaptacji do zmian klimatycznych, dające wyraźne wytyczne zwiększenia naturalnej odporności wybrzeży i poprawy ich zrównoważonego rozwoju, np. zasada kontrolowanego wycofania się, mająca na celu zmniejszenie podatności systemów społeczno-środowiskowych na wpływ zmian klimatycznych, służy we właściwy sposób podstawowej idei zintegrowanego zarządzania wybrzeżami;
- 9) udział mieszkańców gmin nadmorskich (przedsiębiorców, rolników, usługodawców) w procesie realizacji proekologicznej polityki na szczeblu gminy przyczyni się do podniesienia stanu świadomości ludności w dziedzinie ochrony środowiska przyrodniczego, a jednocześnie pozwoli władzom lokalnym na skonstruowanie nowej bądź ulepszenie posiadanej strategii rozwoju społeczno-gospodarczego, co z jednej strony pozwoli, na dokonanie wnikliwej analizy stanu gospodarki, posiadanych zasobów i ogólnych tendencji rozwojowych, a z drugiej – na lepsze wykorzystanie posiadanego potencjału.

Publikacja jest rezultatem realizacji projektu badawczego MNiSW nr N N305 189635.

PIŚMIENICTWO

- ADAMOWICZ M. 2003. (red.) Skala lokalna w terytorialnym podziale kraju. W: Monografie SGGW „Strategie rozwoju lokalnego”, tom I.
- BERNACIAK A., GACZEK W. M. 2001. Ekonomiczne aspekty ochrony środowiska. WAE, Poznań.
- BUGAJSKI W. 2006. Wzrost gospodarczy i wahania cykliczne. WSTKiT, Kielce.
- CZAJA S., BECLA A. 2002. Ekologiczne podstawy procesów gospodarowania. Akademia Ekonomiczna, Wrocław.

- DUTKOWSKI M. 1999. Szanse rozwoju społeczno-gospodarczego gmin nadmorskich. Uniwersytet Gdański, Gdańsk.
- FIEDOR B. 2002. Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych. C.H. Beck, Wrocław.
- JEWUCHOWICZ A., WIŚNIEWSKA W. 1994. Ekonomiczne i przestrzenne problemy rozwoju obszarów chronionych. Modelowanie gospodarki w regionach szczególnie chronionych. Instytut Badań Systemowych PAN i Akademia Rolnicza w Szczecinie.
- KISIEL R., MARKS-BIELSKA R. 2003. Problemy aktywizacji gospodarczej społeczności popegeerowskich. Aktywizacja wiejskich obszarów problemowych (red. M. Kłodziński i W. Dzun). IRWiR PAN i Akademia Rolnicza w Szczecinie.
- KOZŁOWSKI S. 2002. Ocena zrównoważonego rozwoju w procesie transformacji polskiej gospodarki. PAN Warszawa
- ŁOJEWSKA-ADAMCZYK G., ŁOJEWSKI S. 2003. Obszary wiejskie opóźnione w rozwoju. Aktywizacja wiejskich obszarów problemowych (red. M. Kłodziński i W. Dzun). IRWiR PAN, Akademia Rolnicza w Szczecinie.
- POSKROBKO B. 1998. Zarządzanie środowiskiem. PTE, Warszawa.
- Zmiany w strefach przybrzeżnych w Europie, raport EEA nr 6/2006.** Europejska Agencja Środowiska, Kopenhaga.
- ŻYLICZ T. 1989. Ekonomia wobec problemów środowiska przyrodniczego. PWN, Warszawa.